

ΜΝΗΜΕΣ. Η πίστη και η πατρίδα στην παραδοσιακή μας μουσική (2)

[Πολιτισμός](#) / [Ιστορία](#) / [Μουσική](#) / [Πολιτισμική κληρονομιά](#) / [Ρωμηοσύνη](#)

[Ηλίας Λιαμής, Σύμβουλος Ενότητας Πολιτισμού](#)

Η μνήμη δεν είναι δραπέτευση από ένα δύσκολο παρόν. Ούτε προγονολατρεία. Η μνήμη είναι εφαλτήριο για άλμα σε κόσμους ανώτερους, ποιοτικότερους, ευγενέστερους από αυτούς του παρελθόντος ή του παρόντος. Η μνήμη είναι μέτρο σύγκρισης με ηρωικά κατορθώματα, είναι όμως μαζί και μέτρο σοφίας, κερδισμένης από λάθη και εκτροπές των πατέρων μας, στην αέναη ανθρώπινη πάλη του φωτός με το σκότος που κατ δύο φωλιάζουν στην ανθρώπινη ψυχή.

Όλα αυτά χαρακτηρίζουν ιδιαίτερα το έτος που διανύουμε. Ένα έτος επετειακό για τα διακόσια χρόνια της Ελληνική Επανάστασης. Της δικής μας επανάστασης. Και λέω «δικής μας», γιατί τους ήρωες πατέρες μας τους κουβαλούμε μέσα μας, είναι κομμάτι της ύπαρξής μας. Δεν είμαστε ουρανοκατέβατοι. Ουράνιας καταγωγής, ναι! Ουρανοκατέβατοι όμως, όχι! Ό,τι είμαστε, ό,τι έχουμε, ό,τι ονειρευόμαστε και ό,τι ακόμη μας παιδεύει (και ως βάσανο και ως παιδαγωγία), έχει ρίζες βαθιές, ρίζες με φωνή που ζητάει δικαίωση και συνέχιση.

Αυτά μου γεννηθήκαν στο μυαλό, παρακολουθώντας διαδικτυακά μια ξεχωριστή εκδήλωση, από τον Πολιτιστικό Όμιλο «ΔΩΔΩΝΗ», η οποία μαγνητοσκοπήθηκε στο Πνευματικό Κέντρο Ευαγγελίστριας Πειραιά στις 25 Μαρτίου 2021. Δεν ήταν μια τυχαία γιορτή. Ήταν ένα ταξίδι πατριωτικό και πνευματικό στους μουσικούς τόπους συνάντησης του '21 με τη δημοτική μας μουσική. Και μάλιστα, ο πρόεδρος της Γιώργος Γκολέμης, εξαιρετικός, παραδοσιακός αλλά και καινοτόμος χοροδιδάσκαλος, φρόντισε να διανθίσει την εκδήλωση με πληροφοριακό υλικό, κάτι που πάντα πρέπει να γίνεται σε ανάλογες περιπτώσεις, ώστε οι θεατές-ακροατές να απολαμβάνουν ακόμη πληρέστερα τους παραδοσιακούς μας θησαυρούς.

Αυτό λοιπόν το ιστορικό και λαογραφικό υλικό παρατίθεται στο άρθρο, ενώ οι αναγνώστες, στο τέλος της κάθε αναφοράς στο τραγούδι, παραπέμπονται στον ακριβή χρόνο τους αντίστοιχου τραγουδιού, όπως παρουσιάστηκε στην παράσταση, που βρίσκεται στην ηλεκτρονική διεύθυνση https://www.youtube.com/watch?v=nqAtiN_zLjo

Ξεκινάμε λοιπόν το δεύτερο μέρος:

ΚΛΕΦΤΕΣ - Λεβέντικος αντρικός χορός

https://www.youtube.com/watch?v=nqAtiN_zLjo 30,49

«Κλέφτες» ονομάζονταν τα μέλη ένοπλων παράνομων ομάδων του βουνού την περίοδο της Τουρκοκρατίας, οι οποίοι έδωσαν και το όνομά τους στα φημισμένα κλέφτικα δημοτικά τραγούδια.

Από τον 18ο αιώνα οι κλέφτες άρχισαν να δείχνουν πως είναι ικανοί να δημιουργήσουν προβλήματα στην οθωμανική κυριαρχία, με αποτέλεσμα να γίνονται υπολογίσιμοι από τους Έλληνες που απέβλεπαν στην αποτίναξη της τουρκικής κυριαρχίας.

Οι συνθήκες διαβίωσης των κλεφτών ήταν πολύ άσχημες. Αυτό συνέβαινε γιατί αναγκάζονταν να μετακινούνται συνεχώς και να βρίσκονται διαρκώς σε επιφυλακή.

Η πολεμική τους τακτική ήταν άρτια, λόγω της πολλής και σκληρής τους εξάσκησης.

Μεγάλη ήταν η συμβολή τους στην επανάσταση του '21.

Οι κλέφτες είναι λεβέντικος αντρικός χορός από την περιοχή του Σουλίου και των Αγράφων ενώ το τραγούδι του αναφέρεται στην προσπάθεια του Αλή Πασά να εξαγοράσει τους κλέφτες δίνοντάς τους ανταλλάγματα.

Οι κλέφτες εξουρίζονταν

Με τα γυαλιά γυαλίζονταν

Είχαν ξυράφια μαλαματένια

Και συνεχίζει το τραγούδι:

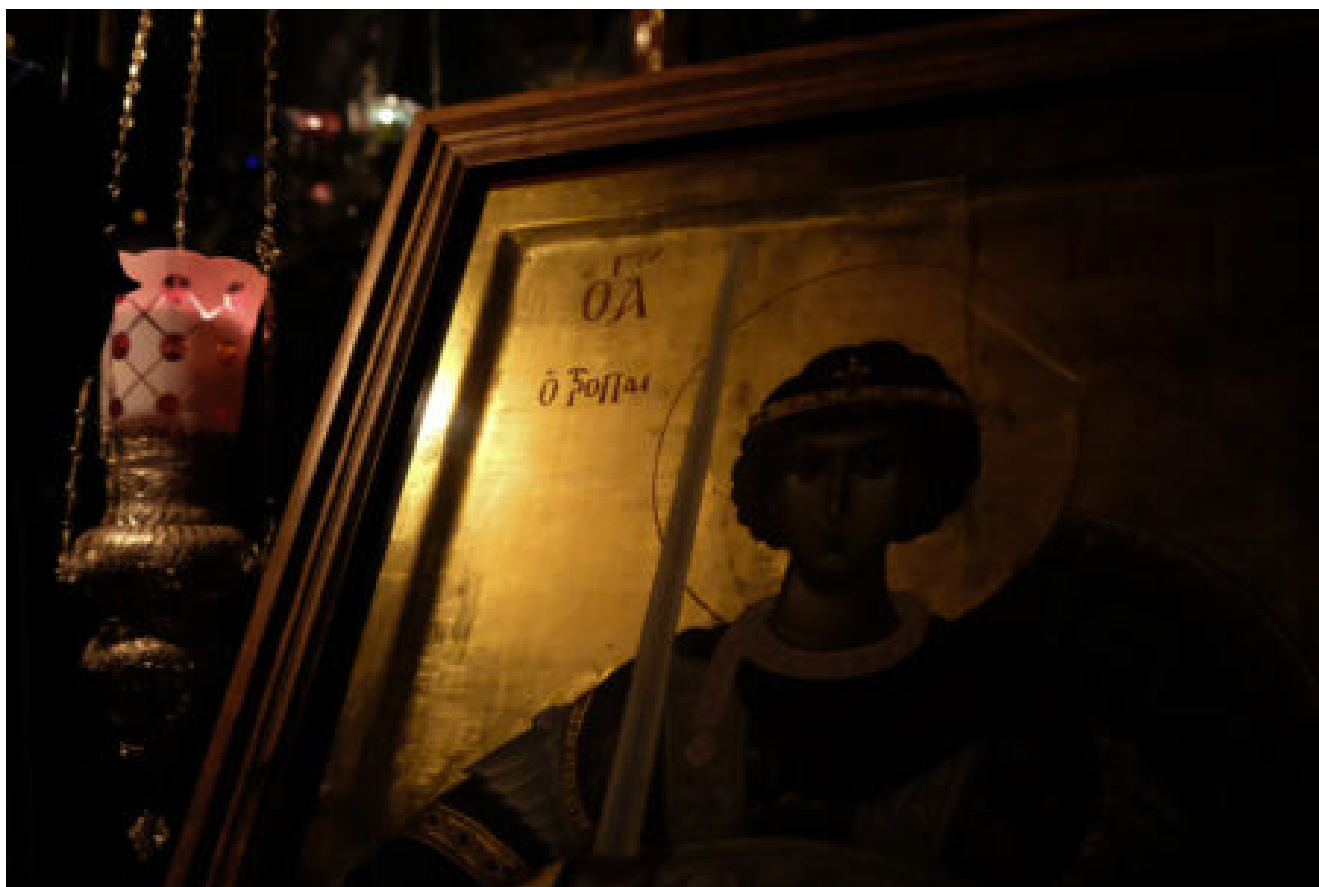
Ώρε κι ο καπετάνιος χόρευε

Ώρε χορεύουν τα κλεφτόπουλα,

ωρ' ν' οι κλέφτες πω-πω ν' οι κλέφτες.

Οι κλέφτες είναι κυκλικός χορός που χορευόταν κυρίως στην περιοχή του Σουλίου και των Αγράφων.

Είναι λεβέντικος αντρικός χορός και το τραγούδι του χορού αναφέρεται στην προσπάθεια του Αλή Πασά να εξαγοράσει τους κλέφτες δίνοντάς τους ανταλλάγματα.

ΑΗ ΓΙΩΡΓΗΣ - Παραδοσιακός Κερκυραϊκός χορός

https://www.youtube.com/watch?v=nqAtiN_zLjo 34,12

Είναι από τα παλαιότερα τραγούδια της κερκυραϊκής παράδοσης.

Το τραγούδι «Κάτω στον Άη Γιώργη» έλκει την καταγωγή του από τα Ακριτικά τραγούδια και είναι από τα παλαιότερα τραγούδια της κερκυραϊκής παράδοσης. Οι στίχοι του, κατά μία εκδοχή, αναφέρονται στον Γιαννάκη -γιο του φημισμένου ακρίτα Ανδρόνικου- και στον άδικο θάνατό του από τους Τούρκους, στα τέλη του 10ου αιώνα. Μια άλλη εκδοχή θέλει τον Γιαννάκη να είναι γιος του αυτοκράτορα Ανδρόνικου. Ο θρήνος για τον θάνατό του γίνεται θρύλος και, με τη μορφή δημοτικού τραγουδιού φτάνει στα πέρατα της αυτοκρατορίας, από τον Πόντο και την Καππαδοκία, μέχρι την Κύπρο, την Κρήτη και την Κέρκυρα.

Υπάρχει και μια τρίτη εκδοχή, η οποία θέλει το τραγούδι να μιλά για έναν λαϊκό ήρωα που έχασε τη ζωή του πολεμώντας γενναία σε μια από τις πολιορκίες της Κέρκυρας από τους Τούρκους την περίοδο της ενετοκρατίας (1725), στην παραλία, κοντά στο «Κρύο το Νερό», στον Άη Γιώργη.

*Κάτω στον Άη Γιώργη στο κρύο το νερό
σκοτώσαν' το Γιαννάκη τον ακριβόν υιό,*

Τούρκοι τον (ε)σκοτώσαν' Ρωμιοί τον κλαίγανε
τα δυο του τ' αδερφάκια τον (ε)γυρεύανε,

Πάνε και τον εβρίσκουν μέσα σε μια λακιά
εκεί τον εσκοτώσαν οι Τούρκοι τα σκυλιά,

Σήκω μωρέ Γιαννάκη να πάμε σπίτι μας
που κλαίει η αδερφή μας κλαίει κι η νύφη μας

ΣΥΡΤΟΣ - Σαν της Ωριάς το κάστρο

https://www.youtube.com/watch?v=nqAtiN_zLjo 36,07

«Ωριά» σημαίνει ωραία, και Κάστρο της Ωριάς είναι ο πύργος μιας όμορφης βασιλοπούλας, ηρωίδας των δημοτικών μας τραγουδιών, που οι Τούρκοι προσπαθούσαν να το κυριέψουν πολιορκώντας το δώδεκα ολόκληρα χρόνια.

Οι εχθροί κυριεύουν το κάστρο με δολερά τεχνάσματα και η Ωριά πέφτει από τον πύργο και σκοτώνεται.

Με την ονομασία Κάστρο της Ωριάς είναι γνωστά μικρά κάστρα της περιόδου του Μεσαίωνα και της Τουρκοκρατίας που συνδέθηκαν με θρύλους και παραδόσεις γεμάτους με ηρωισμό, θυσία ωραίας κόρης και άλωση του κάστρου με δόλιο τρόπο.

*Σαν της Ωριάς το κάστρο, κάστρο δεν είδα,
σαν της Ωριάς το κάστρο, κάστρο δεν είδα,
τέτοιο κάστρο δεν είδα, γεια χαρά σας βρε παιδιά,*

*που 'χει ασημένιες πόρτες κι αργυρά κλειδιά,
τέτοιο κάστρο δεν είδα, Φράγκα και καλή καρδιά.
Τούρκοι το πολεμούσαν χρόνους δώδεκα,
χρόνους, μήνες δεκατρείς, συ το νου μου τον κρατείς.*

*[Κι ένα γιανιτσαράκι, μιας Ρωμιάς παιδί,
εις τον μπαρμπέρη πάει και μπαρμπερίζεται,
γυναίκεια ρούχα βάνει και γυναικίζεται.
Πιάνει ένα μαξιλάρι και βάνει το κοιλιά
και δύο μαντιλάκια και βάνει τα βυζιά
και γίνεται γυναίκα και γκαστρώνεται
κι απ' όξω από τον πύργο πάει και κλαίεται.
- Ανοίξετέ μου να 'μπω το βαριόμοιρο,
που μαι και γκαστρωμένο κι ετοιμόγεννο.
Κι όσο να μισανοίξουν, χίλιοι εμπήκανε
κι όσο να καλανοίξουν, το κάστρο πάρθηκε.]*

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ: Φεζοδερβέναγας

https://www.youtube.com/watch?v=nqAtiN_zLjo 39,24

Ο «Φεζοδερβέναγας» είναι χαρακτηριστικό τραγούδι του Ανατολικού Ζαγορίου ή Βλαχοζάγορου όπως αποκαλείται. Αναφέρεται στον δερβέναγα Φέζο ο οποίος ήταν Τούρκος αξιωματικός, επικεφαλής του σώματος οδοφυλάκων και διώκτης των ληστών. Το έτος 1880, εκατό περίπου ληστές από το Περιβόλι και την Μπριάζα

(σημερινό Δίστρατο), έτρωγαν και έπιναν απέναντι από τη Βοβούσα. Την ώρα που διασκέδαζαν ακούστηκαν πυροβολισμοί. Ήταν ο Φέζος, επικεφαλής του τούρκικου αποσπάσματος, το οποίο περικυκλώθηκε από τους ληστές. Στη μάχη που ακολούθησε δεκαοχτώ από τους τριάντα πέντε Τούρκους σώθηκαν γιατί προσπέρασαν το κλοιό, ενώ οι υπόλοιποι σκοτώθηκαν μαζί με το Φέζο.

Το κεφάλι του το πήραν, το περιέφεραν στο χωριό και μετά το έθαψαν στην «Τσιάσκα», ένα λόφο απέναντι από την τοξωτή γέφυρα της Βοβούσας, δυτικά του Αώου ποταμού. Από τότε ο λόφος πήρε την ονομασία «Λα Φέζου». Λίγες ημέρες αργότερα ο τουρκικός στρατός πήγε στη Βοβούσα με σκοπό να την κάψει. Το χωριό σώθηκε με τη μεσολάβηση του Μητροπολίτη Ιωαννίνων και του πρόξενου της Ρωσίας. Ο μεγαλοκτηνοτρόφος Βασιλάκης «θυσιάσε» τότε πολλά πρόβατα και έδωσε πολλά χρήματα στους Τούρκους.

Για το θάνατο του Φέζου οι Wace και Thompson έγραψαν σχετικά: «Στην κορυφή της απότομης και δασωμένης κορυφογραμμής απέναντι από τη Βωβούσα, στη δυτική όχθη του ποταμού, υπάρχει μια τοποθεσία γνωστή ως Λα Φέζλου, όπου είναι το μνήμα ενός Τούρκου αξιωματικού που σκοτώθηκε καταδιώκοντας τους ληστές. Ο θάνατός του αναφέρεται στο ακόλουθο τραγούδι:

*Δε σ'άρεσαν τα Γιάννενα,
Φεζοδερβε μωρέ δερβέ δερβέναγα.
Δε σ'άρεσε κι Άρτα, και πήρες δίπλα
Φεζο μ' τα μωρέ τα βουνά.
Και πήρε δίπλα τα βουνά
Φεζοδερβέ μωρέ δερβέ δερβέναγα.
Δίπλα τα κορφοβούνια, και στο Τσιρνές
Φεζο μ' ξημέ μωρέ ξημέρωσες.
Και στο Τσιρνές ξημέρωσες,
Φεζοδερβέ μωρέ δερβέ δερβέναγα.
Στα βλάχικα κονάκια, εκεί οι κλέφτες
Φεζο μ' ειν' μωρέ ειν' πολλοί.*

Έχουν γίνει πολλές καταγραφές του τραγουδιού «Φεζοδερβέναγας», αφού έχει επικρατήσει ως χορευτικό στο χώρο του Ζαγορίου και της Ηπείρου. Εκείνο όμως που προξενεί εντύπωση είναι ότι το συγκεκριμένο τραγούδι δεν καθιερώθηκε στην τοπική χορευτική παράδοση του χωριού, παρ' ότι το ιστορικό αυτό γεγονός συνέβη στη Βοβούσα.

ΤΣΑΜΙΚΟΣ: Κατσαντώνης

https://www.youtube.com/watch?v=nqAtiN_zLjo 44,05

Το τραγούδι είναι βγαλμένο από την ζωή του Σαρακατσάνου καπετάνιου Αντώνη Κατσαντώνη ή Αντώνη Μακρυγιάννη όπως ήταν το επώνυμο του πατέρα του. Γεννήθηκε την άνοιξη του 1777. Κατάγεται από Σαρακατσάνικη οικογένεια των Αγράφων. Εκεί κάποια στιγμή ο Κατσαντώνης κατηγορήθηκε για ζωκλοπή από έναν ενοικιαστή βοσκοτόπων του Αλή Πασά. Πιάστηκε με την παραπάνω κατηγορία, βασανίσθηκε και στάλθηκε στα Γιάννενα στο Αλή Πασά ο οποίος ζήτησε λύτρα από το Πατέρα του για να τον αφήσει ελεύθερο, και αυτός του τα έδωσε. Αυτή η περιπέτεια ήταν η αιτία που ο Κατσαντώνης αποφάσισε να βγει στα βουνά.

Χαρακτηριστική ήταν η συνομιλία με την μάνα του πριν φύγει:

-Μάνα έλεγε δεν μπορώ πια αυτή την ζωή θα πάω να γίνω κλέφτης!

Αλλά η μάνα του είχε σοβαρές αντιρρήσεις και του έλεγε :

-Κατς' Αντώνη μ', κατς' Αντώνη μ' μην φεύγεις ! Απ' αυτή την συνομιλία του έμεινε το όνομα Κατσαντώνης.

Και έτσι ο Κατσαντώνης το 1802 σε ηλικία εικοσιπέντε ετών σκοτώνει τον μπουλούκμπαση που τον συνέλαβε και βγαίνει στο βουνό και γίνεται κλέφτης. Εγκαταστάθηκε μαζί με τα παλικάρια του στην θεσσαλική πλευρά των Αγράφων, εκεί που άλλοτε έβοσκε τα πρόβατα του.

Ο Βαλαωρίτης αναφέρει: Ήταν μετρίου αναστήματος και είχε βλέμμα κεραυνού. Μέλας, δασύς και μακρύς ο μύσταξ του με φρύδια νεφελώδη και γλυκιά αρμονική φωνή. Τα όπλα του πολυτελέστατα. Μαύρη εκ της πολυχρονίου τριβής η φουστανέλα του και επάνω του έλαμπε ο χρυσός και ο άργυρος. Γνώριζε απ' έξω όλα τα βουνά και ήταν άριστος γνώστης στην στρατηγική του ανταρτοπόλεμου.

Άρρωστος σαν ήταν προσπαθούσε να αναρρώσει σε μια σπηλιά με συμπαραστάτη τον αδερφό του τον Χασιώτη. Κάποια στιγμή και έπειτα από προδοσία συνελήφθη από τους Τούρκους. Οι Τούρκοι τον αλυσόδεσαν και πεζό τον έσυραν στα Γιάννενα .

Ο Αλή πασάς αρχικά είπε ότι δεν θα τους σκοτώσει, αλλά είχε τον λόγο του. Τους έκλεισε στην φυλακή και την παραμονή του Πάσχα του 1809 τους μετέφερε στην κεντρική πλατεία των Ιωαννίνων κάτω από ένα πλάτανο, όπου ήταν τόπος μαρτυρίου και εκτέλεσης πολλών αγωνιστών. Εκεί ένας γύφτος με ένα μεγάλο σφυρί και με ένα αμόνι τους έσπαγε ένα-ένα τα κόκαλα, κι έπειτα από τα φριχτά μαρτύρια τα δύο αδέρφια κρεμάστηκαν από τον πλάτανο.

ΣΤΗ ΒΡΥΣΗ ΣΤΑ ΤΣΕΡΙΤΣΑΙΝΑ

https://www.youtube.com/watch?v=nqAtiN_zLjo 48,15

Τα Τσερίτσανα είναι τοποθεσία της Άνω Λάκκας Ιουλίου. Το τραγούδι που συνοδεύει τον ομώνυμο χορό εξυμνεί την παλληκαριά των Σουλιωτών.

Ένα από τα πιο ιστορικά και παλαιά τραγούδια της περιοχής που περιγράφει τον πόλεμο των Σουλιωτών και τις αιματοχυσίες τους στη μάχη τους για ελευθερία.

Σύμφωνα με τη Δόμνα Σαμίου το τραγούδι αναφέρεται στην πρώτη εκστρατεία του Αλή πασά κατά του Σουλίου τον Ιούλιο του 1792, όταν και οι γυναίκες κάτω απ' την αρχηγία της Μόσχως Τζαβέλα, γυναίκας του Λάμπρου, πήραν μέρος στις αριθμητικά άνισες ηρωικές αμυντικές μάχες που οδήγησαν στην ήττα -έστω προσωρινή- και υποχώρηση των Τουρκαλβανών του Αλή.

Σύμφωνα με τη Δόμνα Σαμίου το τραγούδι αναφέρεται στην πρώτη εκστρατεία του Αλή πασά κατά του Σουλίου τον Ιούλιο του 1792, όταν και οι γυναίκες κάτω απ' την αρχηγία της Μόσχως Τζαβέλα, γυναίκας του Λάμπρου, πήραν μέρος στις αριθμητικά άνισες ηρωικές αμυντικές μάχες που οδήγησαν στην ήττα -έστω

προσωρινή- και υποχώρηση των Τουρκαλβανών του Αλή.

Και σε αυτό το τραγούδι «πλέκεται το εγκώμιο», για τα παλικάρια του Ιουλίου και μάλιστα περιγράφεται, θαυμασμός που τρέφονταν από την πλευρά των Τούρκων ως προς την σθεναρή αντίσταση των Ελλήνων.

ΣΙΓΑΝΟΣ

https://www.youtube.com/watch?v=nqAtiN_zLjo 53,30

Ο χορός Σιγανός στα χρόνια της Τουρκοκρατίας είχε γίνει ο χορός της φιλίας, της ενότητας, της ανθρώπινης αλυσίδας που θα οδηγούσε τους Κρητικούς στην ελευθερία.

Επαρκή στοιχεία για την ακριβή προέλευση του χορού δεν υπάρχουν, λέγεται όμως ότι εμφανίστηκε κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας.

Κατά την παράδοση λοιπόν, την εποχή της εκείνη, οι αγάδες καλούσαν σε γλέντια τους χριστιανούς και έβαζαν τις γυναίκες να χορεύουν στους οντάδες.

Έριχναν όμως στο πάτωμα «ρόβι» με αποτέλεσμα οι γυναίκες να γλιστρούν και να πέφτουν και έτσι να τις κοροϊδεύουν και να τις «κάνουν χάζι» όπως έλεγαν τότε.

Οι άντρες τότε έλεγαν στους οργανοπαίχτες που στην πλειοψηφία τους ήταν χριστιανοί να παίζουν το «Σιγανό» χωρίς να ξέρουμε αν προϋπήρχε ή δημιουργήθηκε τότε για το σκοπό αυτό.

Οι γυναίκες πιάνονταν τότε με τα χέρια χιαστί και χόρευαν αργά έτσι ώστε να μην πέσουν.

Υπάρχουν πλήθος μελωδίες και πολλές οι «κοντυλιές» που αποδίδονται στο χορό, όπως «Οι άνδρες οι φανήσιμοι»

Χορός αργός, βραδυκίνητος περπατητός, χορεύεται από άνδρες και γυναίκες σε κύκλο με τα χέρια πιασμένα από τους ωμούς και ολοκληρώνεται με έξι ή οκτώ βήματα. Ο κύκλος των χορευτών, όταν είναι πολλοί, «κουλουριάζει» με τη μορφή ελικοειδούς και λέγεται ότι αναπαριστά την έξοδο του Θησέα από το Λαβύρινθο.

Χαρακτηριστικό είναι ότι στο σιγανό τραγουδούν μαντινάδες, δεκαπεντασύλλαβα δίστιχα. Η μαντινάδα λέγεται στο χορό από έναν τραγουδιστή και την επαναλαμβάνουν οι υπόλοιποι. Συνοδεύεται πάντοτε από λύρα, ο οποίος λυράρης συνήθως στεκόταν στη μέση του κύκλου για να ακούγεται καλύτερα.

Άλλη εκδοχή θέλει τους Τούρκους στην Τουρκοκρατούμενη Κρήτη να έχουν απαγορέψει στους Κρητικούς να χορεύουν επαναστατικούς χορούς. Έτσι οι Κρητικοί εφηύραν το Σιγανό που μοιάζει πολύ στα βήματα με το Πεντοζάλι για να μην ξεχάσουν το σπουδαίο αυτό χορό.

Ο Σιγανός αποτελεί την εισαγωγή στο Πεντοζάλι. Υπάρχουν πλήθος μελωδίες οι γνωστές μας «κοντυλιές» που αποδίδουν το χορό οι περισσότερες από τις οποίες προέρχονται από το Λασιθί και τις ανατολικές επαρχίες του Ηρακλείου γι' αυτό και ο Σιγανός θεωρείται χορός της ανατολικής Κρήτης και ειδικότερα του νομού Λασιθίου.

<https://bit.ly/3ppp1pE>